

BEÖTHY ÁDÁM

ONLINE ERŐSZAK ÉS ANNAK MEGELŐZÉSE AZ ISKOLÁBAN – EGY EMBERI JOGI OKTATÁSI MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉS

Az emberi jogi oktatásnak hármas célja van. Egyrészt célja, hogy a diákok megismerjék a jogukat, az emberi jogokat és tudják, hogy azok mit jelentenek rájuk nézve. Másrészt célja az is, hogy a tanulási folyamat alatt minden résztvevő jogai, emberi jogai érvényesüljenek, így senki se legyen kirekesztve, diszkriminálva, mindenki élni tudjon a például a szólásszabadság jogával és a tanuláshoz való joggal. Az emberi jogi oktatásnak célja az is, hogy a tanulási folyamat arra sarkallja a résztvevőket, hogy kiálljanak mások emberi jogaiért és aktívan tegyenek a jogok érvényesüléséért (CoE, 2020, 19).

Az online agresszió és a cyberbullying témáján keresztül jól lehet mutatni az emberi jogi oktatást és annak alkalmazható módszertanát. Miközben egy pedagógusnak tartania kell bizonyos kereteket, valamint morális értékeket kell közvetíteni a diákok felé, megengedheti magának, hogy ne tudjon mindig mindent és néha átadja a kezdeményezést, sőt, magát a tanítást is a diákoknak. Különösen igaz ez akkor, ha az online agresszió formáiról van szó.

Az iskolai bántalmazást és zaklatást Dan Olweus kezdte el kutatni és definiálni (Buda – Péntek, 2010, 1), majd a 2000-es években az internet fejlődésével és a közösségi média platformok el-

terjedésével (Facebook – 2004, Twitter – 2006, Instagram – 2010, TikTok – 2016/2018) megjelent a cyberbullying és az online agresszió/erőszak. A folyamatosan fejlődő technika mindig új és új online agressziós formáknak ad teret, így pedagógusként, preventív szakemberként is nehéz vele tartani a ritmust. Az emberi jogi oktatás módszertana teret enged annak, hogy a diákok esetlegesen jobban ismerik az online erőszak formáit, illetve építeni tud arra, hogy milyen személyes tapasztalataik vannak, és milyen esetekről hallottak a környezetükben. Egy emberi jogi oktatási/tanulási folyamatban egyenlően vesz részt a diák és a tanár, mindenkinek van tere, hogy tanuljon. A pedagógus lehet, hogy a TikTokon előforduló trendeket tanulja meg, a diák pedig lehet, hogy arról tanul, hogy egy sztereotípa megerősítésével hogyan járul hozzá egy káros társadalmi norma fenntartásához, ami miatt egyes csoportok emberi jogai kevésbé érvényesülnek.

A cikk végén bemutatok néhány – az emberi jogi oktatási programunk több éves tapasztalatából kirajzolódni látszó – megfontolandó módszertani javaslatot arra vonatkozóan, hogyan érdemes nekiállni az online agresszió vagy a cyberbullying témakörének. Előtte azonban elengedhetetlen, hogy

röviden körülrjúk az online agressziót és annak jogi szabályozását, a felmerülő dilemmákat és az aktuális trendeket. Mint azt korábban említettem, nem baj, ha egy pedagógus nem ismer mindent, azonban bizonyos keretek között kell tartania a beszélgetést és közvetítenie kell morális értékeket, ami ebben a témában – mint ahogy sok más emberi jogi témában is – különösen fontos.

ONLINE ERŐSZAK ÉS CYBERBULLYING

Fontos, hogy a cyberbullying az online agresszió egy része. Az online agresszió definiálása nehéz a folyton változó környezet miatt, mutat rá az Európa Tanács ezzel foglalkozó munkacsoportja, a *T-CY Working Group*, azonban megpróbálják definiálni a jelenséget: „*olyan számítógépes rendszerek felhasználásával történő agresszió, vagy az azzal való fenyegetés, aminek a hatása, vagy a lehetséges hatása fizikai, szexuális, pszichológiai vagy anyagi kárt vagy szenvedést okoz, valamint kihatással lehet az áldozat körülményét, tulajdonságait vagy egyéb sebezhetőségeit*” (CoE T-CY, 2018, 5) (A definíció az Isztambuli Egyezmény 3. cikkének egy olyan változata, amibe az online

részt beemelték). Ezzel szemben a cyberbullying egyik bevett definíciója másra helyezi a hangsúlyt: „Egy agresszív tevékenység, melyet elektronikai eszközök segítségével ismétlődően követett el egy csoport vagy egy személy az áldozattal szemben, aki nehezen tudja magát megvédeni” (Smith et al., 2008, 376). Ugyan a definíciók az ismétlődő jelleg és a nagy erőkülönbségen kívül részben fedik egymást, a cyberbullyingot inkább szokták az iskolai kontextusra alkalmazni, ahol a résztvevők fiatalok, míg az online agresszió, online erőszak egy kortól független gyűjtőfogalom, aminek altípusa a cyberbullying is.

Ugyan az iskolákhoz a cyberbullying témakör van közelebb, most mégis az online agressziót fogom kicsit kezeletni, pont azért, mert annak egyes elemei és formái ugyanúgy tetten érhetőek a cyberbullyingban, és míg tanárként jó tudni a különbséget, a diákok gyakran összemoszák a kettőt, és érdemes erre is felkészülni. Kimerítő listát nem lehet írni arról, hogy mi számít online agresszióknak, de többek között ide kell értenünk a gyűlöletbeszéd online kifejeződését, a zaklatást, az online zsarolást, a fenyegetést, a nem kívánt szexuális tartalom megosztását, a doxingot és a groomingot is. A grooming az, amikor egy felnőtt egy gyerekkel érzelmi kapcsolatot alakít ki egy jövőbeni szexuális bántalmazás céljával. A doxing alatt azt értjük, amikor valakinek az offline elérhetőségeit teszik közzé online. Tipikus példája a doxingnak, amikor valakinek a telefonszáma, lakcíme vagy munkahelye online elérhetővé válik a nyilvánosság számára.

Az online agresszióknak – csakúgy, mint a cyberbullyingnak – súlyos következményei lehetnek mind az áldozatra, mind az elkövetőre nézve. Arató vonatkozó szakirodalmi áttekintése kimerítő a témában, itt néhányat említek a legfontosabb következmények közül. Az áldozatok és az elkövetők egyaránt lehetnek frusztráltak, szoronghatnak, lehetnek szuicid gondolataik, megnő az önsértés veszélye, alacsony az önbecsülésük, elszigeteltek lehetnek másoktól, megnőhet az alkohol vagy a drogfogyasztás, stb. (Arató, 2021, 32–33). Ugyan az elkövetőre és az áldozatra nézve a következményekben nagyon hasonló lehet a cyberbullying és a bullying, az online agresszió egyik nagy veszélye, amire a grooming és a doxing is rámutat, hogy

sokszor nem áll meg az online térben, hanem hatással bír a támadott személy fizikai létezésére is, így egy idő után a veszély már nem csak az online térben van jelen.

Ugyan az online erőszakot egyre többen kutatják és egyre több átfogó tanulmány készül, amiről egy jó áttekintést ad az Európa Tanács ezzel foglalkozó munkacsoportja (CoE T-CY, 2018), nagyon nehéz megállapítani, hogy pontosan az állampolgárok hány százalékát érinti. Ugyanez a helyzet a cyberbullyinggal: a különböző definíciók és a mérés nehézsége miatt nehéz pontosan megállapítani, hogy a diákok hány százalékát érinti a jelenség (Arató, 2021, 22–23). Azt azonban lehet feltételezni, hogy a 2020-as COVID-járvány után az online oktatás bevezetésével a cyberbullying nőtt – és új formákat is nyert. Érdemes azonban néhány példán keresztül mégis megnézni, hogy hogyan jelenik meg az online erőszak.

2017-ben az Amnesty International 4 000 nővel készített interjút 8 országban, melyben arról kérdezték őket, hogy éltek-e át valaha online agressziót. A válaszadók 23%-a tapasztalt már online agressziót. A bántalmazások vagy zaklatások több mint a fele (58%) rasszista, szexista, homofób vagy transzfób volt (Amnesty International, 2017). A Simon Wiesenthal Center is rendszeresen tesz közzé anyagokat, melyben egy-egy téma jelenlétét vagy egy-egy platformot vizsgálnak. 2021-ben azt nézték meg, hogy milyen agresszióknak és gyűlöletnek ad teret az egyik legújabb social media, a TikTok. Jelentésükből kiderült, hogy a holokauszttagadás, a neo-nácizmus, a fehér felsőbbrendűség, az iszlám extrémizmus, az iszlámellenesség, a fegyverek promotálása, a rasszizmus és az LMBTQI-ellenesség is nagyban jelen van a TikTokon, és a platform moderálása hagy kivétlivalókat maga után (SWC, 2021). Sokszor felmerül az online erőszak kapcsán a szólásszabadság mint emberi jog, amit nem lehet korlátozni moderálással. Ez ellen az érv ellen megfontolandó az is, hogy az erőszak engedése pont úgy korlátozza a szólásszabadságot, csak a másik oldalon: akik ellen irányul az erőszak, egy idő után nem teszik közzé a gondolataikat, később nem használják a platformokat és így nem is férnek hozzá az információhoz, mutat rá az Amnesty International egy másik kutatása, a Toxic Twitter (Amnesty International, 2018).

Az államoknak tehát kötelességük, hogy megvédjék az embereket online módon is és visszaszorítsák a gyűlöletet és az agressziót, ahogy ezt az Isztambulii egyezmény 3. cikke kimondja. Ennek ellenére alig találni olyan átfogó iskolai programot, mely az online erőszak visszaszorításáról vagy a cyberbullying megállításáról szólna, a tanároknak, pedagógusoknak maguknak kell keresni mindenféle elérhető óravázlatot vagy programot, ha ezzel iskolájukban foglalkozni szeretnének (Arató, 2021, 33).

AZ ONLINE AGRESSZIÓ MEGELŐZÉSE AZ ISKOLÁBAN

Az elmúlt tanévek online oktatási időszakai mindenképpen közelebb hozták a tanárok számára a problémát és a saját bőrükön tapasztalhatták meg, hogy milyen lehetőségek rejlenek az online világban. Egy tanárképzésen osztotta meg velünk az egyik résztvevő tanár, hogy ő is átélte az online zaklatást, amikor tudta nélkül készítettek felvételt az órájáról. Minden tanárnak kézzelfogható tapasztalata van az online világgal, és így talán a karantén időszaka és a friss tapasztalatok egy lendületet adhatnak ahhoz, hogy az iskolák és a tanárok elkezdjenek komolyan foglalkozni az online erőszakkal és tenni annak visszaszorításáért.

A platformok moderálásán és az elkövetők viselkedésének megváltoztatásán túl az online erőszak ellen a legtöbbet a prevencióval lehet tenni. Itt fontos, hogy a diákokban ki kell alakuljon egy egészséges viszony az online világuk és az offline világuk között. Továbbá érdemes hangsúlyt fektetni a digitális biztonságra és a digitális szokások felülvizsgálatára: itt lényeges elem az is, hogy a tanárok és a szülők is ismerjék és használják az alapvető biztonsági szokásokat, lehetőségeket, hiszen az ő online jelenlétük modellként szolgál a diákok/gyerekek számára. Ezen túl fontos, hogy a diákok rendszeresen halljanak a témáról, legyen terük erről beszélni, fontos, hogy a témával foglalkozó foglalkozásokon vegyenek részt. Ami pedig még ezen felül is sokat tud nyújtani, ha a közösségben, osztályban egy olyan emberi jogokat tiszteletben tartó légkör uralkodik, ahol a diákok számíthatnak egymásra.

A fiatalok internethez fűződő viszonyáról szóló jó példák közül többféle

van, itt most talán elég megemlíteni a Megan A. Moreno nevéhez köthető modellt, amely három fontos területre irányítja a figyelmet: (1) egyensúly az online és az offline világ és valóságok között, (2) pontos határok kijelölése, ami utat mutat abban, hogy mi az, amit lehet és mit nem lehet megtenni online, (3) mindezekhez pedig elengedhetetlen a támogató felnőtt és az őszinte légkör, ahol mindent meg lehet osztani (Bene, 2021, 169).

A digitális biztonság kategóriájába tartozik az erős jelszó használatától kezdve a VPN-ek használatán keresztül minden, ami az adataink online védelmére irányul. A digitális biztonság nem egy egyszer beállítandó valami, hanem inkább egy szokás, amit el kell sajátítani, és mindig alkalmazni kell. Mindig át kell gondolni, hogy rákattintok-e egy linkre, amit kaptam, hogy elküldöm-e a képet ennek és ennek az ismerősömnek, hogy megosztom-e a helyzetemet az adott applikációval, hogy megosztom-e az e-mail-címemet az adott oldallal, stb. Tanárként érdemes időt szakítani arra, hogy a diákok felmérjék a digitális biztonságukkal foglalkozó szokásaikat és hogy megerősítsék őket. Többek között az Amnesty International-nek van egy 3 órás magyar nyelvű online kurzusa a témában, ez hasznos lehet a tanároknak és a diákoknak egyaránt (<https://register.academy.amnesty.org/>).

A szociális készségek fejlesztésével csökken az agresszió. A szociális és érzelmi készségek (Social and Emotional Learning – SEL) fejlesztése bizonyítottan az egyik legjobb preventív megoldás a bullyinggal szemben, és úgy tűnik, hogy a cyberbullying megelőzésére is nagyon alkalmas módszer (Arató, 2021, 19, 140). A SEL alapelve, hogy az önismeret, önmenedzselés, a

társas tudatosság, a felelős döntéshozatal és a társas készségek fejlesztésén keresztül vezet oda az út, hogy a diákok jól érezzék magukat, egészséges kapcsolataik legyenek és a tanulásban is jól tudjanak teljesíteni (Zsolnai, 2005, 60–61).

Az emberi jogi oktatás önmagában alkalmas a fenti készségek fejlesztésére, azonban az Amnesty International Emberi Jogi Oktatási Programjának van egy iskolai zaklatással foglalkozó órája, ami különösen alkalmas lehet a cyberbullying és az online erőszak csökkentésére. Ahogy arról már korábban volt szó, az emberi jogi oktatás módszertana nagyon sok kezdeményezést átad a diákoknak, így ezen az órán is azzal kezdjük, hogy egy gondolatértékeléssel segítségével begyűjtjük a diákoktól azt, hogy ők mit értenek a cyberbullying kifejezés alatt. Ezután kicsit beszélgetünk róla, és tisztázzuk a fogalmakat a diákokkal. Utána a diákok kis csoportokban dolgoznak azon, hogy mi lehet az előzménye, kiváltó oka a cyberbullyingnak vagy egyes formáinak, majd megvitatják, hogy mik lehetnek a következményei. Sok diák felismeri, hogy az okok és a következmények sokszor nagyon hasonlóak (magányosság, agresszió, szorongás stb.), és hogy a cyberbullying nem önmagában létezik, hanem egy rendszeren belül érdemes értelmezni, aminek része az iskola, az osztály, a tanárok, a nem tanító iskolai alkalmazottak, a kortárscsoport, a család és a fiatalok szűkebb környezete. Az emberi jogi oktatási órákat mindig azzal zárjuk, hogy mit lehet tenni: akár a cyberbullying visszaszorításáért, akár az áldozat vagy az elkövető megsegítéséért, akár pedig azért, hogy az osztályban és iskolában olyan légkör ala-

kuljon ki, ahol a bullyingnak kevésbé van táptalaja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Amnesty International (2017): *Amnesty reveals alarming impact of online abuse against women*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women/>
- Amnesty International (2018): *Online violence Against Women Chapter 5. Toxic Twitter – The Silencing Effect*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/03/online-violence-against-women-chapter-5/>
- Arató Nikolett (2021): *The Role Of Socio-emotional Skills In Cyberbullying Engagement*. <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=23369>
- Bene Viktória (2020): A pedagógusok szerepe az elektronikus zaklatás megelőzésében In: Czibere Ibolya et al.: *Társadalmi kockázatok és esélyki egyenlítés a fiatalok körében. Bevezető ismeretek tanárszakos egyetemi hallgatók számára*.
- Buda Mariann & Péntek Enikő (2010): *Csak játszottunk...! Az iskolai zaklatás és következményei*. Embertárs. 8. 5-17.
- CoE T-CY – Council of Europe, Cybercrime Convention Committee (2018): *Mapping study on cyberviolence*. <https://rm.coe.int/t-cy-2017-10-cbg-study-provisional/16808c4914>
- CoE – Council of Europe (2020): *Kompasz. Kézikönyv a fiatalok emberi jogi neveléséhez*. ISBN: 978-92-871-9058-1.
- Krasznay, Csaba (2021): *Húsz év a globális kiberbűnözés elleni küzdelemben – A Budapesti Egyezmény értékelése*. KÜLÜGYI SZEMLE, 20 (KSZ). pp. 191-214. ISSN 1587-9089 (nyomtatott); 2060-4904 (online)
- Simon Wiesenthal Center (2021): *TokTok: An Overview of Hate*. <https://www.wiesenthal.com/assets/pdf/tiktok-an-overview-of-hate.pdf>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russel, S., Tippett, N. (2008). *Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385.
- Zsolnai Anikó - Rácz Anna - Rácz Kata (2015): *Szociális és érzelmi tanulás az iskolában*. In: *Iskolakultúra*. , 25. évfolyam, 2015/10. <http://real.mtak.hu/34835/1/06.pdf>

